

روند اصلاحات برای بهبود محیط کسب و کار
در کشورهای منتخب خاورمیانه و شمال آفریقا (منا)

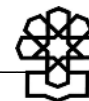
معاونت پژوهش‌های اقتصادی
دفتر: مطالعات اقتصادی

کد موضوعی: ۲۲۰
شماره مسلسل: ۱۳۶۱۹
اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۳

به نام خدا

فهرست مطالب

۱.....	چکیده
۱.....	مقدمه
۲.....	۱. تعاریف
۳.....	۲. چارچوب توسعه بخش خصوصی
۶.....	۳. سیاست‌های توسعه بخش خصوصی
۸.....	۴. وضعیت محیط کسب‌وکار و روند اصلاحات در منطقه منا
۲۱.....	نتیجه‌گیری
۲۳.....	منابع و مآخذ

روند اصلاحات برای بهبود محیط کسب و کار در کشورهای منتخب خاورمیانه و شمال آفریقا (منا)

چکیده

توانمندسازی محیط کسب و کار و سرمایه‌گذاری از اجزای اصلی توسعه بخش خصوصی محسوب می‌شود. چارچوب توسعه بخش خصوصی اجزا و بخش‌های مختلفی دارد. برای ایجاد یک محیط سرمایه‌گذاری و کسب و کار مساعد و تسهیل توسعه بنگاه‌ها، سیاست‌ها و مداخلاتی از جمله اصلاحات قانون و مقررات برای تنظیم قواعد بازی و کاهش موانع بخش خصوصی مانند زمان و هزینه راه‌اندازی کسب و کار و پیچیدگی‌های ثبت و مجوزدهی لازم است.

این گزارش به بررسی اصلاحات مقررات‌گذاری انجام شده در راستای توانمندسازی محیط کسب و کار در کشورهای حوزه منا می‌پردازد.

با وجود انجام اصلاحات متعدد توسط دولت‌های حوزه منا، ظاهراً این اقدامات برای تقویت سرمایه‌گذاری قوی با پیشتازی بخش خصوصی و برآوردن تقاضای اشتغال، کافی نبوده است. فقدان تأثیرگذاری این اصلاحات به دلیل ناطمینانی به سیاست‌ها و رفتار صلاح‌دیدی دولت‌ها در اجرای قوانین بوده است. بنابراین موفقیت اصلاحات توانمندسازی بخش خصوصی به اراده سیاسی، تعهد و ظرفیت دولت‌ها در اجرای ساختارها و مشوق‌های صحیح جهت ایجاد واکنش مطلوب بخش خصوصی بستگی دارد.

مقدمه

محیط مساعد کسب و کار یکی از پیش‌نیازهای رشد اقتصادی و کاهش فقر است. رشد پیوسته اقتصادی، به توانایی و ظرفیت افراد و بنگاه‌های خصوصی در استفاده از فرصت‌های بازار و همچنین وجود چارچوب توانمندسازی مناسب وابسته است. از اواسط دهه ۱۹۹۰، توجه سیاستمداران کشورهای در حال توسعه به روش‌های حمایت از توسعه، سوددهی و دوام بخش خصوصی، رشد بهره‌وری و حکمرانی اثربخش جلب شده است. چنین توجهی از آنجا ناشی

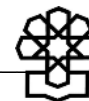
می‌شود که بخش خصوصی از عوامل مهم رشد اقتصادی و ایجاد مشاغل با بهره‌وری بالاتر است (Klein and Hadjimichael, 2003).

در راستای سایر ابتکارات توسعه بخش خصوصی، محیط کسب‌وکار بر عملکرد شرکت‌های خصوصی در هر دو اقتصاد رسمی و غیررسمی تأثیرگذار است. اصلاحات محیط کسب‌وکار موجب توسعه و گسترش بازارها می‌شود که آن نیز به نوبه خود رقابت را تشویق می‌کند. با این حال در بسیاری از کشورهای در حال توسعه و در حال گذار، محیط کسب‌وکار برای رشد بازار محور، نامطلوب و نامساعد است. شرکت‌های خصوصی از موانع مقرراتگذاری بیش از حد رنج می‌برند و هزینه‌های مقرراتگذاری از بسیاری جهات، بالاتر از اقتصادهای توسعه‌یافته است. البته مقرراتگذاری خوب و مناسب برای تضمین منافع صاحبان کسب‌وکار، حمایت از کارگران، مصرف‌کنندگان و محیط زیست، ترویج حاکمیت قانون و عملکرد کارآمد اقتصاد بازار، لازم و ضروری است. به‌طور کلی قانونی که مانع کارآیی اقتصادی شده یا آن را مختل می‌سازد «قانون بد» و قانونی که فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی را تضمین و تشویق کند «قانون خوب» تعریف می‌شود. قانون خوب باید شامل سازوکارهایی از جمله تضمین حقوق مالکیت و اجرای قراردادهای باشد تا نااطمینانی برای کارآفرینان را کاهش دهد. نبود چنین قانونی نیز هزینه‌های بالایی به اقتصاد تحمیل می‌کند. (دسوتو، ۱۳۸۹).

در این مطالعه، ابتدا به توضیح و تعریف محیط کسب‌وکار و چارچوب توسعه بخش خصوصی و سپس به نقش دولت در ایجاد محیطی توانمند برای رشد بخش خصوصی پرداخته می‌شود. در ادامه محیط کسب‌وکار منطقه منا (شامل کشورهای اردن، الجزایر، ایران، ترکیه، تونس، سوریه، عراق، کرانه باختری و غزه، لبنان، مراکش، مصر و یمن) با استفاده از شاخص‌های انجام کسب‌وکار و آزادی اقتصادی مورد بررسی قرار گرفته و در نهایت اصلاحات انجام شده توسط دولت‌ها جهت بهبود مقرراتگذاری و محیط کسب‌وکار در سال‌های اخیر بیان می‌شود.

۱. تعاریف

محیط کسب‌وکار به‌عنوان زیرمجموعه‌ای از فضای سرمایه‌گذاری تعریف می‌شود. «فضای سرمایه‌گذاری» مجموعه‌ای از عوامل خاص مکانی است که فرصت‌ها و مشوق‌هایی جهت سرمایه‌گذاری مولد بنگاه‌ها، ایجاد شغل و توسعه ارائه می‌دهد و «محیط کسب‌وکار» شامل سازوکارهای اجرایی و اداری است که به‌منظور پیاده‌سازی سیاست‌های دولتی ایجاد می‌شود و همچنین ترتیبات نهادی که شیوه عملکرد و فعالیت بازیگران اصلی اقتصاد را تحت تأثیر قرار می‌دهد (به‌عنوان مثال، ارگان‌های

دولتی، مقامات مقرراتگذاری و سازمان‌های عضویت کسب‌وکار از جمله انجمن‌های کسب‌وکار، سازمان‌های جامعه مدنی، اتحادیه‌های صنفی و غیره (DCED, 2008). محیط کسب‌وکار همچنین به مجموعه شرایط مؤثر بر عملکرد بنگاه‌های اقتصادی مانند کیفیت دستگاه‌های حاکمیتی، ثبات قوانین و مقررات، کیفیت زیرساخت‌ها و... که تغییر آن از توان مدیر یا مالک آن خارج است نیز اطلاق می‌شود (میدری و قودجانی، ۱۳۸۷).

توسعه بخش خصوصی مفهومی است که با حوزه‌های سیاستی متعددی ارتباط دارد. با توجه به تعریف سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه، توسعه بخش خصوصی «اساساً درباره آزاد کردن و تحت کنترل در آوردن پتانسیل تولیدی افراد و برآوردن نیازها و تمایلات انسانی آنهاست و ایجاد جوامعی که امنیت و آزادی بشر را فراهم می‌کنند». به نظر سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه، توسعه بخش خصوصی فعالیت‌های گوناگونی را از توسعه بنگاه‌های خرد تا خصوصی‌سازی بیشتر و اصلاحات بخش مالی دربر می‌گیرد. بانک جهانی توسعه بخش خصوصی را به عنوان یک موضوع چندگانه تعریف می‌کند که در ارتباط با بهره‌برداری از ابتکارات خصوصی جهت ارتقای رشد، کاهش فقر و کمک به مردم است تا کیفیت زندگی خود را بهبود بخشند. کمیسیون اروپا «تمام مداخلات با هدف افزایش رقابت‌پذیری در بخش کسب‌وکار» را در حوزه توسعه بخش خصوصی می‌گنجاند. این تعریف بر فعالیت‌هایی جهت تشویق یک بخش کسب‌وکار پویا و سالم و همچنین مداخلات خاص جهت بهبود رقابت‌پذیری، بهره‌وری و توانایی صادراتی بنگاه‌های خرد، کوچک و متوسط اشاره دارد. (Stevenson, 2010).

۲. چارچوب توسعه بخش خصوصی

هدف نهایی تلاش‌های توسعه بخش خصوصی، کمک به بخش خصوصی در حال رشد به منظور ایجاد توسعه اجتماعی و اقتصادی و عملکرد پیشرفته یک کشور است. این نتایج از طریق افزایش اشتغال، تجارت، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، بهره‌وری و تولید ناخالص داخلی و کاهش فقر و نابرابری اندازه‌گیری می‌شود. چارچوب توسعه بخش خصوصی شامل سه بخش اصلی است (Stevenson, 2010): ۱. تقاضا، ۲. عوامل میانی، ۳. عرضه (نمودار ۱ را ملاحظه کنید).

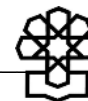
نمودار ۱. چارچوب اجزای توسعه بخش خصوصی

Source: Stevenson, 2010.

۲-۱. بخش تقاضا

نخستین بخش از اجزای این چارچوب مربوط به ایجاد فضای بازار برای بخش خصوصی است و اقدامات بسیار زیادی را در رابطه با مقررات‌زدایی و بهبود فضای سرمایه‌گذاری شامل می‌شود. افزایش میزان و دامنه مشارکت بخش خصوصی در پیامدهای رشد اقتصادی در صورتی روی می‌دهد که یا دولت نقش خود را در اقتصاد کاهش دهد و یا بخش خصوصی نقش خود را افزایش دهد. در بستر کشورهای درحال توسعه و درحال گذار که اغلب، دولت‌ها نقش فعال‌تری در فعالیت‌های اقتصادی به‌عهده دارند، این اقدامات باید فرصت‌های بازاری بیشتری برای فعالیت بخش خصوصی به‌وجود آورد. این فرصت‌ها را می‌توان از طریق اقداماتی مانند خصوصی‌سازی شرکت‌های دولتی، تشویق همکاری و مشارکت بخش خصوصی و دولتی، کاهش محدودیت‌های ورود بخش خصوصی به بخش‌های کلیدی اقتصاد که پیش از این در کنترل دولت بوده است، کاهش فعالیت‌های انحصاری، اصلاح فضای سرمایه‌گذاری و اتخاذ شیوه‌های حکمرانی خوب ایجاد

کرد. همچنین این فرصت‌ها با گشودن درهای اقتصاد به‌سوی سرمایه‌گذاران خارجی، کاهش محدودیت‌های تجاری و انجام اصلاحات بخش مالی جهت اعتمادسازی در نظام مالی و آزاد کردن سرمایه بیشتر برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی می‌تواند به‌وجود آید. این موارد، ملاحظات مهم تقاضا هستند.

۲-۲. عوامل میانی

در فاصله میانی بین عوامل عرضه و تقاضا، برای ایجاد یک «محیط سرمایه‌گذاری و کسب‌وکار توانمند» و «تسهیل توسعه بنگاه‌ها» سیاست‌ها و مداخلاتی لازم خواهد بود. «توانمندسازی محیط کسب‌وکار و سرمایه‌گذاری» شامل موارد زیر است: اصلاحات مقررات‌گذاری و قانونی برای تنظیم قواعد بازی؛ کاهش موانع بخش خصوصی از جمله زمان و هزینه راه‌اندازی کسب‌وکار و پیچیدگی‌های ثبت و مجوزدهی و سایر حوزه‌های سیاستی در فهرست نماگرهای «سهولت انجام کسب‌وکار» بانک جهانی و نماگرهای آزادی اقتصادی. همچنین شامل ایجاد سایر شرایط توانمندسازی مانند زیرساخت‌های فیزیکی (جاده‌ها، بنادر و مخابرات) و زمین‌های صنعتی و مناطق آزاد؛ نظام آموزشی که عرضه نیروی کار با مهارت مناسب تولید می‌کند؛ دسترسی به مسکن، آب، برق و سایر خدمات اساسی است که برای جذب سرمایه‌گذاری و حمایت از ظهور یک بخش خصوصی فعال ضروری هستند.

در حالی که بهبود فضای سرمایه‌گذاری و محیط کسب‌وکار به جذب و تجهیز سرمایه‌گذاری خصوصی کمک خواهد کرد، به تنهایی برای حداکثر کردن پتانسیل سرمایه‌گذاری در کشورهای درحال توسعه کافی نیست. شرایط بیرونی کسب‌وکار تأثیر عمده‌ای بر ظهور، رشد، کاهش یا شکست بنگاه‌های خصوصی دارد (ADB, 2007).^۱ بنابراین باید تلاش‌ها در جهت گسترش و تقویت توانایی کارآفرینان و بنگاه‌های محلی برای واکنش به فرصت‌های تازه‌ای که با کاهش موانع تجاری و محیط توانمندتر ارائه شده نیز باشد. این امر می‌تواند از طریق مداخلاتی که موجب افزایش دسترسی آنها به منابع مالی و غیرمالی، مشارکت و ارتباط‌های کسب‌وکار و بهبود سطح مدیریت کسب‌وکار، مهارت‌های نوآوری و کارآفرینی آنها می‌شود، به‌دست آید (OECD, 1995).^۲ عدم دسترسی به این شرایط موجب محدودیت شدیدی در توسعه بنگاه‌های خصوصی می‌شود و این مانع از رشد اشتغال و درآمد خواهد شد.

1. Asian Development Bank

2. Organization of Economic Corporations and Development (OECD)

موضوعات تحت عنوان «تسهیل توسعه بنگاه‌ها» عبارتند از: دسترسی به نهادهای میانجی (مانند پنجره‌های واحد، مراکز رشد، انجمن‌های کسب و کار)؛ خدمات بازرگانی (از جمله مشاوره کسب و کار، اطلاعات، کارشناسی و کمک‌های فناورانه)؛ فرصت‌های گسترش مهارت‌ها و آموزش جهت بهبود مهارت‌های کارآفرینی و مدیریتی؛ خدمات افزایش رقابت‌پذیری و بهره‌وری، فناوری؛ سازوکارهای مالی (مانند تأمین مالی خرد، صندوق‌های ضمانت، لیزینگ، سرمایه مخاطره‌آمیز، تسهیلات پس‌انداز و بیمه). دسترسی به این نهادها و خدمات موجب جذب فعالیت بخش خصوصی جدید و افزایش عملکرد بخش خصوصی موجود و همچنین ترویج کارآفرینی می‌شود. این تلاش‌ها باید با در نظر داشتن حقوق زنان و حذف موانع جهت مشارکت زنان در بازارها انجام شود (OECD, 2006).

۲-۳. بخش عرضه

برای رشد بخش خصوصی، باید عرضه در حال گسترشی از سازمان‌ها و کارآفرینان مایل و توانای بخش خصوصی وجود داشته باشد. طرف عرضه توسعه بخش خصوصی شامل شرکت‌های بزرگ موجود (هم خارجی و هم داخلی)، بنگاه‌های کوچک و متوسط، بنگاه‌های غیررسمی و کارآفرینان جدید و بالقوه است. برای برانگیختن توسعه هر یک از این گروه‌ها، راهبردها و سیاست‌های متفاوتی لازم است. آنچه موجب افزایش عرضه سرمایه‌گذاران خارجی می‌شود لزوماً عرضه کارآفرینان داخلی را افزایش نخواهد داد. سیاست‌هایی که از بنگاه‌های بزرگ داخلی، قهرمانان ملی می‌سازد لزوماً شرایط را برای بنگاه‌های کوچک و متوسط بهبود نخواهند داد. در نتیجه رویکردهای مناسب و موردی لازم است (Stevenaon, 2010).

یک راهبرد جامع توسعه بخش خصوصی هر یک از اجزای این چارچوب را مورد توجه قرار می‌دهد چون آنها به هم مربوط و وابسته هستند. ضعف در یک حوزه از چارچوب، تنگناها یا واکنش‌های نامطلوبی در حوزه‌های دیگر ایجاد خواهد کرد. برای مثال، اگر اصلاحات قانونی و مقررات‌گذاری به روشی انجام نشود که رسمی‌سازی بنگاه‌های خصوصی را تشویق کند، فرصت برای عملکرد نامطلوب و فساد فراهم می‌شود.

۳. سیاست‌های توسعه بخش خصوصی

موفقیت سیاست‌های توسعه بخش خصوصی به اراده سیاسی، تعهد و ظرفیت دولت‌ها به اجرای ساختارها و مشوق‌های صحیح جهت ایجاد واکنش مطلوب بخش خصوصی بستگی دارد. همچنین موفقیت اصلاحات توسعه بخش خصوصی تحت تأثیر میزان ثبات اقتصاد کلان در کشورها نیز

هست. سیاست‌های صحیح اقتصاد کلان جهت ایجاد فضای مناسب برای ابتکارات خصوصی ضروری است؛ با این حال اینها به تنهایی برای تشویق و ترغیب توسعه نیرومند بخش خصوصی کافی نیست.

درس‌های آموخته شده از ارزیابی راهبردهای توسعه بخش خصوصی توسط کمیسیون اروپا (ADE, 2005) نشان می‌دهد مداخله کافی و فعال دولت، رایزنی با ذینفعان محلی و ظرفیت‌سازی در سازمان‌های میانجی برای انجام گفتگوی سیاستی، عوامل موفقیت مهمی در سطح کشوری هستند. سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه برای توسعه بخش خصوصی سه سطح از سیاست‌ها را مشخص می‌کند (OECD, 1995):

سطح اول - سیاست‌های سطح کلان جهت ثبات مالی، گسترش بازارهای مالی کارآ و خصوصی‌سازی شرکت‌های دولتی. سیاست‌ها در این حوزه در دولت و اقتصاد اطمینان ایجاد می‌کند؛ الگوهای پیوسته و متنوعی از تأمین مالی خارجی و حجم بیشتر جریان‌ات منابع را تقویت می‌کند؛ موانع اداری و بودجه‌ای تحمیل شده بر بخش عمومی را کاهش می‌دهد؛ منابع مالی برای گسترش سرمایه‌گذاری‌های اجتماعی کلیدی در بهداشت، آموزش و مسکن فراهم می‌کند. سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه، تلاش‌های کشورهای کمک‌کننده برای تشویق گفتگوهای سیاستی و سیاست‌های اقتصادی مناسب (از جمله کاهش تورم، مقررات‌زدایی، ثبات پولی و مالی و قیمت‌های منطقی عوامل) و تغییرات ساختاری در حوزه‌هایی مانند سیاست‌های تجاری و رقابت و ایجاد نظام مالی کارآ را پیشنهاد می‌کند.

سطح دوم - سیاست‌های سطح میانی برای تشویق کارآفرینی، ابتکارها و ریسک‌پذیری. فعالیت‌ها در این سطح باید به بهبود محیط نهادی که تصمیمات کسب‌وکار را شکل می‌دهد، کمک کند از جمله افزایش حاکمیت قانون و اجرای آن، کاهش دامنه فساد و ایجاد نهادهایی که به واسطه آن گفتگوی بخش خصوصی و دولتی بتواند تقویت شود.

سطح سوم - سیاست‌های سطح خرد جهت جایگزین کردن کنترل‌ها و ممنوعیت‌ها با مشوق‌ها، اقدامات ترویجی و مداخلات حمایتی دولت. سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه در این سطح، فعالیت‌های کمک‌کننده‌ای جهت فعالیت‌های تسهیل‌کننده مانند خدمات مشاوره و آموزش کسب‌وکار، توسعه بنگاه‌های خرد و کوچک، خصوصی‌سازی، اصلاح بنگاه‌های دولتی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی پیشنهاد می‌دهد.

بانک جهانی (2002) بر اهمیت ایجاد یک دولت کارآمد در همه سطوح دولتی که بتواند زمینه را برای رشد و شکوفایی بازارها و کارآفرینی فراهم کند، تأکید کرده و بیان می‌کند جایی که دولت‌ها در ایجاد فضای سرمایه‌گذاری قوی، موفق هستند کاهش فقر به‌طور عمده تسهیل می‌شود. موفقیت می‌تواند

از طریق خدمات مالی و بانک‌های مرکزی تقویت شده، مشوق‌های اقتصادی، تسهیلات صادرات و واردات مؤثر، کاهش تشریفات اداری، حاکمیت قانون کارآمد، نظام حقوقی کارآ، دادگاه‌های کارآمد و مؤثر، نظام‌های مقرراتگذاری شفاف و روشن، قانونگذاری مناسب جهت حمایت از حقوق مالکیت فکری (IPP)^۱ و ورشکستگی به دست آید (UNDP^۲ and AFESD^۳, 2002).

سیاست‌های دولتی در تضمین محیط کسب‌وکار مساعد برای رشد با پیشتازی بخش خصوصی نقش اساسی دارد. همان‌گونه که بحران مالی کنونی نشان داده است، نقش دولت و نهادهای مقرراتگذاری به جهت تضمین عملکرد مناسب بازارهای خصوصی نقشی کلیدی است. تحولات اخیر باعث شده است تا برخی از سیاستگذاران به بازنگری نقش بازار و دولت بپردازند. این بحران یادآور شد که چگونه نهادهای باصلاحیت مقرراتگذاری بازار ضروری هستند تا از عملکرد منظم بازارها برای خدمت به اهداف خصوصی (حداکثرسازی سود) و اهداف عمومی (ایجاد اشتغال و تسهیم رشد اقتصادی) مطمئن شویم (World Bank, 2009b).

۴. وضعیت محیط کسب‌وکار و روند اصلاحات در منطقه منا

دولت‌های حوزه منا اصلاحات ساختاری بسیاری جهت بهبود چارچوب اقتصاد کلان خود از اواخر دهه ۱۹۹۰ انجام داده‌اند، اما ظاهراً این اقدامات برای تقویت سرمایه‌گذاری قوی با پیشتازی بخش خصوصی و برآوردن تقاضای اشتغال، کافی نبوده است (World Bank, 2006). انجام اصلاحات ساختاری در محیط اقتصاد خرد که بر بنگاه‌ها تأثیرگذار است، کندتر و دشوارتر است. البته دولت‌ها متعهد به انجام چنین اصلاحات و پیشرفت‌هایی شده‌اند. با این حال میزان اصلاحات از زمان آغاز بهار عربی در ژانویه ۲۰۱۱ که برخی کشورها وارد فرآیند پیچیده گذار به اشکال دمکراتیک‌تر حکمرانی شده‌اند، کاهش یافته است (World Bank, 2013).

واکنش بخش خصوصی به اصلاحات سیاستی در کشورهای فاقد منابع مانند: اردن، مراکش، تونس، مصر و ترکیه نسبت به کشورهای غنی از منابع مانند: الجزایر و سوریه قوی‌تر است، با این حال این واکنش‌ها در مقایسه با کشورهای با رشد بالا با اصلاحات مشابه کمتر است. سطح نسبتاً پایین پویایی و سرمایه‌گذاری خصوصی در کشورهای منا بیشتر به دلیل نااطمینانی به سیاست‌ها و رفتار صلاحیددی در اجرای قوانین است تا اصلاحات ناکافی (World Bank, 2009b). به عبارت

1. Intellectual Property Protection
2. Arab Fund for Economic and Social Development
3. United Nations Development Program

دیگر فقدان تأثیرگذاری بیشتر از خود اصلاحات به چگونگی اجرا و اعتبار دولت در پیاده‌سازی اصلاحات مربوط بوده است.

در ادامه به بررسی و مقایسه محیط کسب‌وکار در ۱۲ کشور منا با استفاده از شاخص «انجام کسب‌وکار» بانک جهانی و شاخص «آزادی اقتصادی» بنیاد هریتیج و سپس به اصلاحات انجام شده در محیط کسب‌وکار این کشورها در سال‌های اخیر پرداخته می‌شود.

۱-۴. شاخص انجام کسب‌وکار

استفاده از رتبه‌بندی گزارش «انجام کسب‌وکار» بانک جهانی به‌عنوان شاخص محیط کسب‌وکار مساعد کشورها و ظرفیت آنها برای افزایش فعالیت بخش خصوصی، در سراسر جهان در حال گسترش است. البته این رتبه‌بندی تمام جوانب محیط کسب‌وکار که برای بنگاه‌ها و سرمایه‌گذاران دارای اهمیت و یا بر رقابت‌پذیری اقتصادها تأثیرگذار است را مورد سنجش و ارزیابی قرار نمی‌دهد. نماگرهای انجام کسب‌وکار میزان اثرگذاری مقررات بر انجام کسب‌وکار و میزان حمایت از حقوق مالکیت را در ۱۰ حوزه فعالیت: راه‌اندازی کسب‌وکار، دریافت مجوز ساخت، اخذ انشعاب برق، ثبت مالکیت، دریافت اعتبار، حمایت از سهام‌داران خرد، پرداخت مالیات، تجارت برون‌مرزی، اجرای قراردادهای و ورشکستگی مورد سنجش قرار می‌دهند. این رتبه‌بندی امکان مقایسه ۱۸۵ کشور را به آسانی در انجام کسب‌وکار فراهم می‌کند.

براساس مؤلفه‌های مورد ارزیابی در گزارش انجام کسب‌وکار ۲۰۱۴ در میان ۱۲ کشور منتخب، تونس و ترکیه دارای بهترین رتبه و مطلوب‌ترین محیط برای انجام کسب‌وکار و الجزایر و سوریه دارای بدترین رتبه هستند. در این گزارش رتبه ترکیه، مراکش، لبنان و عراق بهبود یافته است و عملکرد نسبی بقیه کشورها نسبت به سال قبل بدتر شده و با افزایش رتبه مواجه شده‌اند.

با این حال براساس گزارش اخیر انجام کسب‌وکار، در میان ۵۰ کشوری که از سال ۲۰۰۵ تاکنون بیشترین بهبود در رتبه آنها حاصل شده است مصر، مراکش و یمن به‌ترتیب در جایگاه ۱۰، ۲۸ و ۳۱ قرار دارند (World Bank, 2014).

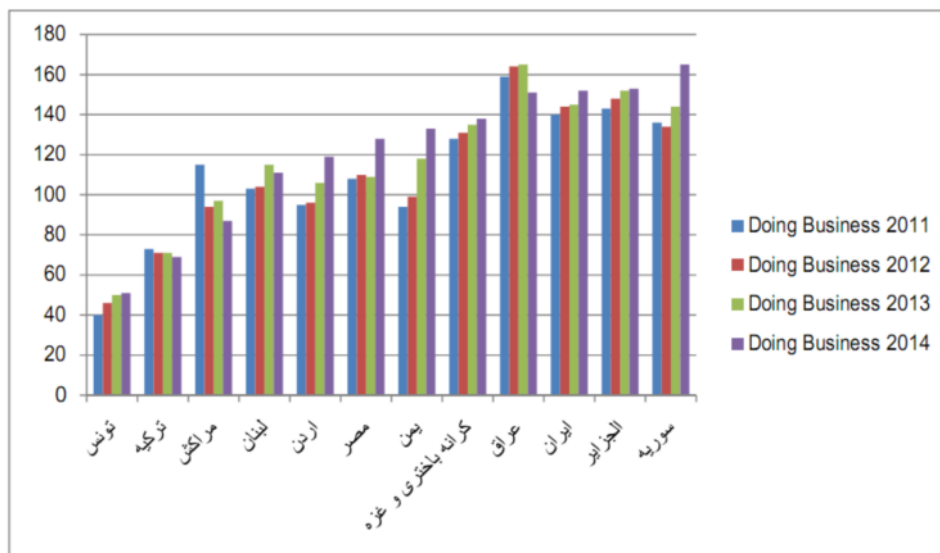
جدول ۱. شاخص انجام کسب‌وکار ۲۰۱۴ در کشورهای منتخب منا

کشورها	رتبه منطقه‌ای ۲۰۱۳	رتبه جهانی ۲۰۱۴	رتبه جهانی ۲۰۱۳	افزایش/کاهش
تونس	۱	۵۱	۵۰	↑
ترکیه	۲	۶۹	۷۱	↓
مراکش	۳	۸۷	۹۷	↓
لبنان	۴	۱۱۱	۱۱۵	↓
اردن	۵	۱۱۹	۱۰۶	↑

کشورها	رتبه منطقه‌ای ۲۰۱۳	رتبه جهانی ۲۰۱۴	رتبه جهانی ۲۰۱۳	افزایش / کاهش
مصر	۶	۱۲۸	۱۰۹	↑
یمن	۷	۱۳۳	۱۱۸	↑
کرانه باختری و غزه	۸	۱۳۸	۱۳۵	↑
عراق	۹	۱۵۱	۱۶۵	↓
ایران	۱۰	۱۵۲	۱۴۵	↑
الجزایر	۱۱	۱۵۳	۱۵۲	↑
سوریه	۱۲	۱۶۵	۱۴۴	↑

مأخذ: گزارش انجام کسب‌وکار، ۲۰۱۳ و ۲۰۱۴.

نمودار ۲. رتبه‌بندی کشورها براساس شاخص انجام کسب‌وکار

۲-۴. شاخص آزادی اقتصادی

شاخص آزادی اقتصادی به صورت سالیانه توسط بنیاد هریتیج منتشر می‌شود. بنیاد هریتیج در بخشی از تعریف این شاخص بیان می‌کند: اشخاص در جامعه‌ای که از لحاظ اقتصادی آزاد است، برای انجام فعالیت، تولید، مصرف و سرمایه‌گذاری به هر روشی که مایلند تحت اجرای منصفانه قانون همراه با آزادی اقتصادی که توسط دولت حمایت و رعایت می‌شود، آزاد هستند (Heritage Foundation, 2013).

شاخص آزادی اقتصادی براساس تحلیل ۱۰ آزادی (جدول ۲) ساخته می‌شود.

تحلیل بنیاد هریتیج از عملکرد کشورها طی سال‌های ۱۹۹۵ تا ۲۰۰۹ نشان می‌دهد کشورهای بالتر درهای خود را به سوی رقابت افزایش‌دهنده بهره‌وری در بازار جهانی گشوده‌اند، سطوح بالاتر شکوفایی را تجربه کرده‌اند (Heritage Foundation, 2009). این نشان می‌دهد که آزادی

اقتصادی یکی از عوامل کلیدی در ایجاد محیطی است که کارآفرینی و نوآوری می‌تواند رونق پیدا کند و منجر به رشد سریع اقتصادی، توسعه پایدار و درآمد سرانه بالاتر شود.

البته بر روش‌شناسی شاخص‌های آزادی اقتصادی به دلیل تأثیر زیاد عوامل ذهنی و همچنین اینکه این شاخص‌ها بر پایه دیدگاه ایدئولوژیکی خاصی بنا شده است انتقاداتی وارد است. این شاخص‌ها بیشتر بر کوچک بودن اندازه دولت تأکید دارد در حالی که در سال‌های اخیر شاهد تغییر پارادایم حاکم از کوچک‌سازی به اثربخشی دولت یا حکمرانی خوب بوده‌ایم (احمدیان، ۱۳۹۰).

۹ کشور از ۱۲ کشور منتخب این مقاله، در میان ۱۷۷ کشور رتبه‌بندی شده در شاخص آزادی اقتصادی ۲۰۱۳ قرار دارند. اردن دارای بالاترین سطح آزادی اقتصادی با رتبه جهانی ۳۳ و درجه آزادی «عمدتاً آزاد» است (نمودار ۲). همچنین این کشور در ۷ نماگر از ۱۰ نماگر تشکیل‌دهنده شاخص آزادی نسبت به سایر کشورهای این مجموعه عملکرد بهتری دارد.

نمره میانگین این کشورها در نماگرهای آزادی مالیاتی، مخارج دولت و آزادی کسب‌وکار از میانگین کل کشورها بهتر است. آنها براساس نماگرهای حقوق مالکیت، آزادی از فساد، آزادی نیروی کار، آزادی پولی، آزادی تجاری، آزادی سرمایه‌گذاری و آزادی مالی که نقش بسیاری در ارتقای کسب‌وکار و رقابت‌پذیری دارند، نسبت به میانگین جهانی عملکرد مناسبی ندارند. خصوصاً در مورد نماگر حقوق مالکیت توجه ویژه‌ای لازم است چون توانایی انباشت دارایی شخصی، نیروی اصلی انگیزشی در اقتصاد بازار است و برای اقتصاد بازاری کاملاً آزاد، عامل حیاتی است (Heritage Foundation, 2009). اگر اشخاص و کسب‌وکارها از حقوق مالکیت مطمئن برخوردار نباشند از انجام فعالیت‌های تجاری و استقراض پول جهت سرمایه‌گذاری باز می‌مانند و همچنین اطمینان آنها برای انجام برنامه‌ریزی‌های بلندمدت از بین خواهد رفت. این مانعی جدی برای توسعه بخش خصوصی و توانایی فقرا برای بهبود زندگی است، بحث مهمی که توسط دسوتو مطرح شد. به گفته دسوتو (۱۳۸۵) در تمام کشورهای پیشرفته صنعتی، ایجاد یک نظام حقوقی کارآمد و فراگیر مقدم بر رشد اقتصادی و توسعه سریع بوده است. تنها اردن و ترکیه در شاخص حقوق مالکیت دارای نمره بالاتر از میانگین کل کشورها هستند. روشن است که دولت‌های منا باید تلاش‌های بیشتری در این حوزه سیاستی انجام دهند.

جدول ۲. شاخص آزادی اقتصادی ۲۰۱۳

کشور	رتبه ۲۰۱۳	نمره ۲۰۱۳	حقوق مالکیت	آزادی از فساد	آزادی مالیاتی	مخارج دولت	آزادی کسب‌وکار	آزادی نیروی کار	آزادی پولی	آزادی تجاری	آزادی سرمایه‌گذاری	آزادی مالی
اردن	۳۳	۷۰.۴	۶۰	۴۵	۹۳.۶	۶۸.۸	۶۹.۲	۷۵.۵	۸۲	۷۹.۶	۷۰	۶۰
الجزایر	۱۴۵	۴۹.۶	۳۰	۲۹	۸۰.۴	۴۴.۱	۶۵.۲	۵۲.۶	۷۶.۶	۶۷.۸	۲۰	۳۰
ایران	۱۶۸	۴۳.۲	۱۰	۲۷	۸۰.۸	۸۰.۵	۶۵.۳	۵۵	۵۸	۴۵.۷	۰	۱۰
ترکیه	۶۹	۶۲.۹	۵۰	۴۲	۷۷	۶۴.۹	۶۸.۲	۴۳.۱	۷۳.۳	۸۵.۲	۶۵	۶۰
تونس	۱۰۷	۵۷	۴۰	۳۸	۷۴.۵	۶۳.۷	۸۲.۸	۷۰.۱	۷۷.۸	۵۸.۱	۳۵	۳۰
لبنان	۹۱	۵۹.۵	۲۰	۲۵	۹۰.۸	۷۴.۶	۵۰.۳	۵۷.۲	۷۶.۵	۸۰.۴	۶۰	۶۰
مراکش	۹۰	۵۹.۶	۴۰	۳۴	۷۱.۴	۶۴.۳	۷۶.۴	۳۰.۱	۷۸.۹	۷۰.۸	۷۰	۶۰
مصر	۱۲۵	۵۴.۸	۳۵	۲۹	۸۵.۶	۶۹.۴	۶۳.۳	۴۳.۳	۵۸.۴	۷۳.۸	۵۰	۴۰
یمن	۱۱۳	۵۵.۹	۳۰	۲۱	۹۱.۵	۷۲.۸	۶۱.۳	۵۵.۳	۶۵.۷	۸۱.۵	۵۰	۳۰
میانگین ۹ کشور		۵۷	۳۵	۳۲.۲	۸۲.۸	۶۷	۶۶.۹	۵۳.۶	۷۱.۹	۷۱.۴	۴۶.۷	۴۲.۲
میانگین کل کشورها		۵۹.۶	۴۳	۳۹.۸	۷۷.۴	۶۱.۴	۶۴.۳	۶۰.۸	۷۳.۴	۷۴.۶	۵۱.۷	۴۸.۶

تذکر: نمره‌ها از ۱۰۰ بوده و نمره بالاتر به معنی آزادی بیشتر است.

منبع: بنیاد هریتیج (۲۰۱۳)

۳-۴. اصلاحات محیط کسب‌وکار در کشورهای منتخب منا

۳-۴-۱. اصلاحات اداری و مقرراتگذاری در ایران

بهبود محیط کسب‌وکار در ایران به‌عنوان یکی از سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه با تأکید بر ثبات محیط اقتصاد کلان، فراهم آوردن زیرساخت‌های ارتباطی، اطلاعاتی، حقوقی، علمی و فناوری مورد نیاز، کاهش خطرپذیری‌های اقتصاد کلان، ارائه آمار و اطلاعات به‌طور شفاف و منظم به جامعه مورد تأکید قرار گرفته است. در قانون برنامه پنجم توسعه ایجاد شورای گفتگوی دولت و بخش خصوصی به‌منظور اتخاذ تصمیم مؤثر برای اقدامات لازم در چارچوب قوانین و مقررات

موجود و ارائه پیشنهادها و راهکارهای اجرایی مناسب و بررسی و رفع موانع کسب‌وکار، به شکل ماده (۷۵) این قانون به تصویب رسید. در سال ۲۰۱۱ قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار با هدف بهبود واقعی مؤلفه‌های کسب‌وکار در ایران تصویب شد و اصلاح قوانین به «سامانه بهبود محیط کسب‌وکار» سپرده شد. این سامانه وظیفه پایش و اصلاح مستمر قوانین، مقررات، فرهنگ و رویه‌های اقتصادی کشور را برعهده خواهد داشت (سیاح، ۱۳۹۰).

همچنین در سال‌های اخیر اقداماتی جهت آسان‌سازی انجام کسب‌وکار صورت گرفته است. به‌وسیله سامانه ثبت الکترونیکی در سال ۲۰۱۰ و راه‌اندازی یک وب پورتال در سال ۲۰۱۱ که برای کارآفرینان امکان جستجو و رزرو نام شرکت فراهم می‌کند راه‌اندازی کسب‌وکار آسان‌تر شده است. فرآیند دریافت مجوز ساخت در سال ۲۰۱۰ با معرفی یک اداره خدمات الکترونیکی در تهران، ساده و مؤثر کردن مرحله دریافت تأییدیه مکان، مجوزهای ساخت و تأییدیه اتمام ساختمان و کاهش زمان دریافت انشعابات آب و برق تسهیل شده است. ایجاد دفترهای خصوصی ثبت اعتبار، دسترسی به اطلاعات اعتباری را بهبود داده است. در سال ۲۰۱۰ با تبدیل مالیات بر فروش به مالیات بر ارزش‌افزوده بار مالیاتی بر کسب‌وکار آسان‌تر شده است. همچنین با نصب و راه‌اندازی اسکنرهایی در بندر شهید رجایی و سازماندهی مجدد اداره‌های ترخیص گمرکی که کالاهای خاص (مواد شیمیایی، مواد نفتی) را از بازرسی کالاهای عمومی جدا می‌کنند، تجارت فرامرزی تسهیل شده است. پر کردن الکترونیکی برخی اسناد، اطلاع‌رسانی از طریق پیامک و سامانه الکترونیکی مدیریت پرونده‌ها در سال ۲۰۱۱ موجب آسان‌تر شدن مراحل اجرای قراردادها شده است. در سال ۲۰۱۳ با لزوم انتشار اطلاعات و شفافیت بیشتر در معاملات حمایت بیشتری از سهام‌داران خرد صورت گرفته است (World Bank, 2013).

۲-۳-۴. اصلاحات مقرراتگذاری و اجرایی در لبنان

لبنان با آغاز اصلاحات در سال ۲۰۰۵ و تشکیل برنامه ساده‌سازی اداری سطح بالا در سال ۲۰۰۷، اقداماتی جهت بهبود محیط مقرراتگذاری کسب‌وکارها انجام داده است. این اصلاحات بازبینی کاملی از قانونگذاری‌های تجاری و کسب‌وکاری تأثیرگذار بر بخش خصوصی را دنبال می‌کند. وزارت اقتصاد و بازرگانی اقداماتی در رابطه با اصلاحیه‌های قانونگذاری جهت تسهیل تأسیس شرکت‌ها، قوانین جدید ادغام و تملک شرکت‌ها، اصلاح قانون ورشکستگی مطابق استانداردهای بین‌المللی و تهیه قانون جدید بازار سرمایه و ساختار سازمانی مقامات بازار سرمایه انجام داده است. اداره دولتی اصلاحات اداری، راهبردی جهت تسهیل مراحل اداری اجرا کرده است (European Communities and OECD, 2008). وزارت اقتصاد و بازرگانی جهت تسهیل ثبت شرکت‌ها، در اداره‌های پست ملی سراسر کشور پنجره‌های واحد

ایجاد کرده است که به میزان ۱۳۰۰ یورو در هزینه ثبت صرفه‌جویی می‌کند و وزارت دارایی جهت توزیع بهتر بار مالیاتی اقدام به اصلاح نظام مالیاتی کرده است. در حال حاضر امکان ثبت الکترونیکی مالیات‌دهندگان و اعلام مالیات بر درآمد توسط پست و پرداخت از طریق بانک‌های تجاری وجود دارد. پیش‌نویس جدید قانون رقابت برای تنظیم شیوه‌های ضد رقابتی به مجلس ارائه شده و تدارکات لازم برای ایجاد شورای ملی رقابت مستقل آغاز شده است. این اقدام اهمیت بسیار زیادی دارد چون نیمی از بازارهای داخلی لبنان انحصار چندجانبه و انحصاری، با تراکم بالای سهم بازار در دست بنگاه‌های اندک ارزیابی می‌شود. برخی انحصار طبیعی با صرفه‌های مقیاس یا هزینه‌های ثابت هستند، اما سایر آنها ساختگی، رانتجو و با محدودیت ورود برای کسب‌وکارهای جدید هستند (Berthelemy et al, 2007).

دولت برای بهبود عملکرد صادرات لبنان در بازارهای بین‌المللی، در جهت ساده‌سازی مراحل صادرات و تجارت، راهنمایی شرکت‌ها جهت رعایت استانداردهای بین‌المللی، ایجاد آگاهی درباره موضوعات مربوط به کیفیت و تهیه پیش‌نویس قانون استانداردسازی عمل می‌کند. برای جذب سرمایه‌گذاران خارجی، پنجره واحدی جهت تسهیل فرآیندهای مقررات‌گذاری و دیوانسالارانه دایر شده است. دستور کار اصلاحات مدیریت دولتی برای ایجاد مدیریت دولتی شفاف با افزایش کنترل و نظارت جهت مبارزه با فساد تهیه شده است.

برنامه اصلاحات دولت لبنان ابزاری برای پایش و نظارت بر اجرای اصلاحات نهادی، اجتماعی و اقتصادی برای مقامات لبنانی است که خود را متعهد به کنفرانس بین‌المللی کمک‌کنندگان پاریس ۳ در ژانویه ۲۰۰۷ کرده‌اند.

۳-۳-۴. سیاست‌های اصلاحات مقررات‌گذاری در مراکش

دولت مراکش از طریق نوسازی قوانین کسب‌وکار و حل و فصل مشکلات مالیاتی متعهد به افزایش رشد بخش خصوصی شده است. مراحل مجوزدهی و دادن پروانه از طریق ایجاد مراکز سرمایه‌گذاری منطقه‌ای^۱ (RICs) که به‌عنوان پنجره‌های واحد برای سرمایه‌گذاری و ثبت تجاری خدمت می‌کنند، مؤثر و ساده‌سازی شده است. حداقل سرمایه پرداخت شده برای شرکت‌های جدید با مسئولیت محدود از ۱۰۰ هزار درهم مراکشی ابتدا به ۱۰ هزار و سپس به صفر کاهش داده شده، مراحل گمرکی مدرنیزه شده و برنامه بهبود محیط کسب‌وکار در مراکش جهت گسترش ابزارهای ارزیابی محیط کسب‌وکار و عوامل رقابت‌پذیری و بهبود کیفیت زیرساخت‌ها هدف‌گذاری شده است (USAID, 2007). مراکش تلاش عمده‌ای در انطباق با مقررات، استانداردها و قانونگذاری اتحادیه اروپا جهت دسترسی به بازار داخلی اتحادیه اروپا انجام داده است.

1. Regional Investment Centers

۴-۳-۴. اصلاحات اجرایی و مقرراتگذاری در اردن

پیشرفت در اجرا و پیاده‌سازی اصلاحات مقرراتگذاری و اداری براساس برخی اقدامات پیش‌تازانه انجام شده است. این اصلاحات شامل قانون جدید سرمایه‌گذاری، پیش‌نویس قانون جدید کار، قانون جدید ضدفساد، بازنگری و اصلاح قوانین شرکتی و رقابت، به‌روز کردن قانون ورشکستگی، تغییر قانون مالیات جهت تشویق بنگاه‌های کوچک‌تر و کاهش قابل ملاحظه پرداخت‌های مالیاتی آنها و تغییراتی در مجموعه قوانین تأمین اجتماعی برای کمک به حذف شیوه‌های صلاح‌دیدی در اخراج کارگران زن است. هزینه ثبت یک شرکت با مسئولیت محدود از ۳۰ هزار دینار اردن به هزار دینار و سپس به صفر کاهش یافته است، فرآیند ثبت کسب‌وکار ساده‌سازی شده است، پنجره‌های واحد توسط هیئت سرمایه‌گذاری اردن و وزارت صنعت و بازرگانی ایجاد شده است. در حال حاضر امکان ثبت اینترنتی شرکت وجود دارد. گام‌های عمده‌ای در افزایش آگاهی بخش خصوصی درباره استانداردهای کیفیت جهت دسترسی به زنجیره‌های ارزش جهانی برداشته شده است. یک وزارت اصلاح بخش عمومی برای تسهیل سامانه‌ها و مراحل و ارتقای سنجش عملکرد و پاسخگویی ایجاد شده است. وزارت صنعت و بازرگانی، تیم رقابت‌پذیری ملی اردن ایجاد کرده است تا وضعیت رقابت‌پذیری اردن را پایش و ارزیابی کنند و یک دیده‌بان رقابت‌پذیری به‌وجود آورده است. نخستین گزارش ملی این تیم پیشنهاد کرد که اردن سرمایه‌گذاری‌ها را به سمت بخش‌های زودبازده هدایت کند، مسئله فرار مغزها را حل کند، برون‌داد آموزشی و شغلی را در راستای نیاز بازارها توسعه دهد، همکاری میان بخش خصوصی و دولتی را افزایش دهد و اقدامات هماهنگی در تقویت ظرفیت بنگاه‌های تولیدی از طریق حمایت از بازاریابی، پیوندهای کسب‌وکار، خدمات توسعه کسب‌وکار، خوشه‌بندی و تهیه اطلاعات انجام دهد (Stevenson, 2010).

۴-۳-۵. اصلاحات اداری و مقرراتگذاری در مصر

مصر از زمان دولت جدید در سال ۲۰۰۴، پیشرفت قابل ملاحظه‌ای در حوزه اصلاحات اداری و مقرراتگذاری انجام داده و پیوسته به‌عنوان ۱۰ اصلاحگر اول در گزارش آسانی انجام کسب‌وکار بانک جهانی ارزیابی شده است. از سال ۲۰۰۴ قانون شرکت‌ها ساده‌سازی شده است: تعرفه‌های گمرکی به‌طور عمده‌ای کاهش یافته؛ مراحل گمرکی ساده و مؤثر شده؛ هزینه ثبت اموال و زمان و هزینه آغاز یک کسب‌وکار کاهش یافته و قانون جدیدی برای ایجاد نظام دادگاه‌های اقتصادی تصویب شده است که پیش‌بینی‌پذیری و تسریع دادرسی در حوزه‌های مربوط به حقوق مالکیت معنوی، ضدانحصار و رقابت، بازارهای سرمایه و بانکداری را بهبود خواهد داد. اصلاحات مالیاتی

موجب کاهش ۵۰ درصدی در نرخ‌های مالیات و افزایش در درآمدهای دولت شده است. دولت قانون ورشکستگی را که به شدت نیازمند اصلاح و به‌روز شدن است، مورد بررسی قرار داده است.

به‌واسطه ابتکار فعالیت توسعه و اصلاح مقرراتگذاری مصر (ERRADA) که در سال ۲۰۰۸ آغاز شد، دولت از روش‌شناسی بازبینی گیوتینی برای بازبینی، ساده‌سازی و حذف ده‌ها هزار مقررات موجود در چندین وزارتخانه استفاده می‌کند. این فرآیند در نهایت منجر به قبول رژیم ارزیابی اثرگذاری مقرراتگذاری می‌شود که کیفیت مقررات و قانونگذاری جدید را بهبود می‌بخشد.

یکی از ابتکارات عمده برای کاهش زمان و هزینه ثبت یک شرکت در مصر ایجاد پنجره‌های واحد است. صندوق اجتماعی توسعه (SFD)، برای بنگاه‌های کوچک و متوسط در هر استان پنجره‌های واحد دایر کرده است و مرجع کلی سرمایه‌گذاری برای ساده و مؤثر کردن مراحل مجوزدهی و ثبت کسب‌وکار سرمایه‌گذاران، در شهرهای بزرگ پنجره‌های واحد ایجاد کرده است. همچنین هزینه ثبت یک شرکت با مسئولیت محدود را از ۵۰ هزار پوند مصری به هزار پوند و سپس به صفر کاهش داده شده که موجب افزایش تعداد ثبت شرکت‌های سهامی شده است. وزارت دارایی برای ساده‌سازی روش تعیین مالیات‌های بنگاه‌های کوچک و متوسط متعهد به انجام اصلاحات مالیاتی شده و استانداردهای بین‌المللی در تسهیل حسابداری و سامانه‌های گزارش‌دهی بنگاه‌های کوچک را پذیرفته است.

با وجود تلاش‌های سخت دولت برای بهبود ترتیبات نهادی که راه‌اندازی و عملکرد بنگاه‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد، پیشرفت اندکی در کاهش سطوح غیررسمی بودن ایجاد شده است (Stevenson, 2010).

۳-۴. اصلاحات محیط کسب‌وکار در تونس

تونس در سال ۲۰۰۷ با تصویب قانون جدید ابتکار اقتصادی، پیشرفت چشمگیری در بهبود فضای کسب‌وکار داشت. ایجاد پنجره‌های واحد به‌طور اساسی مراحل ثبت یک کسب‌وکار را کاهش و تسهیل کرد؛ خدمات ثبت آنلاین در دسترس است؛ حداقل سرمایه پرداختی لازم برای شرکت‌های با مسئولیت محدود جدید حذف شد؛ بازنگری اساسی جهت کاهش زمان و هزینه تعطیلی یک کسب‌وکار به‌ویژه در موارد ورشکستگی انجام شد. این قانون همچنین شامل فصول کاهش بار مالیاتی، تسهیل تأمین مالی آموزش شغلی و توسعه مراکز رشد کسب‌وکار و تشویق توسعه منطقه‌ای نواحی بود (European Communities and OECD, 2008).

۷-۳-۴. اصلاحات اداری و مقرراتگذاری در ترکیه

ترکیه برنامه اصلاحات در جهت بهبود محیط سرمایه‌گذاری خود را به‌عنوان اولویت برنامه هشتم توسعه ۲۰۰۱-۲۰۰۵ آغاز کرد. یک شورای هماهنگی به‌عنوان ساختار کلیدی برای بهبود محیط سرمایه‌گذاری تشکیل شد. این شورا با کمک ۱۲ کمیته فنی و مشارکت هر دو نهادهای بخش خصوصی و عمومی، دستور کارها را اجرا می‌کند. اهداف عمده شورا، منطقی کردن مقررات سرمایه‌گذاری، گسترش سیاست‌های افزایش رقابت‌پذیری محیط سرمایه‌گذاری و پیدا کردن راه‌حلهایی برای موانع اداری و اجرایی است که سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی با آن مواجه هستند (OECD, 2009). اصلاحیه‌های قانون تجارت در سال ۲۰۰۳ با اعطای اختیار به دفاتر ثبت تجاری، ثبت شرکت را در یک روز میسر ساخت. قانون جدیدی در سال ۲۰۰۵ به اجرا درآمد که اجازه می‌داد صنعتگران و بازرگانان، کسب‌وکار خود را به‌صورت آنلاین در کنفدراسیون بازرگانان و صنعتگران ترکیه ثبت کنند. مقررات جدید راه‌اندازی کسب‌وکار و کسب مجوز کار به‌طور چشمگیری تعداد اسناد مورد درخواست را کاهش داد. در تلاش برای تمرکززدایی بسیاری از وظایف دولتی، پنجره‌های واحد در بخش‌ها و نواحی ایجاد شدند. دولت در سال ۲۰۰۷ نظام ارزیابی تأثیر مقرراتگذاری^۱ را اتخاذ کرد که مقررات موجود را ارزیابی می‌کند و بینش بهتر و مناسب‌تری نسبت به امکان بهبود آنها فراهم می‌کند. اصلاحات بسیاری در تعدیل قانونگذاری جهت مطابقت با قانونگذاری اتحادیه اروپا انجام شده است.

کاهش میزان غیررسمی بودن، اولویت دیگر دولت برای بهبود رقابت‌پذیری اقتصاد است. برنامه‌هایی در جهت اجرای راهبردی فراگیر در مبارزه با غیررسمی بودن با آگاه کردن جامعه از جنبه‌های منفی اقتصاد غیررسمی، کاهش موانع اجتماعی و مالی اشتغال رسمی و ایجاد هماهنگی مؤثرتر در میان نهادهای دولتی برای نظارت و پرداختن به مسائل غیررسمی بودن، انجام شده است (SPO, 2008). بخشی از این فرآیند، انجام یک تحلیل منظم از علل و نتایج و ابعاد اقتصاد غیررسمی و تنظیم و فرمول‌بندی پیشنهادها برای از بین بردن علت‌های آن است. ترکیه یکی از معدود کشورهای منطقه مناسبت که کاهش غیررسمی بودن را از اولویت‌های اصلی دولت قرار داده است.

۸-۳-۴. اصلاحات مقرراتگذاری و محیط کسب‌وکار در یمن

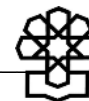
در سال ۲۰۰۸ مرجع کلی سرمایه‌گذاری، پنجره واحدی برای سرمایه‌گذاران راه‌اندازی کرد و تلاش‌هایی جهت تسهیل کسب مجوز از شهرداری و ثبت در اتاق بازرگانی و اداره مالیات انجام شد.

قانون جدید خرید براساس شیوه‌های صحیح و مناسب بین‌المللی تصویب شد و بازبینی و اصلاح قانون شرکت‌ها و قانون کار آغاز شد. به‌منظور کاهش زمان و هزینه راه‌اندازی کسب‌وکار، مراحل انجام کسب‌وکار ساده‌سازی شد. پروژه آسان‌سازی مالیات در سال ۲۰۰۹ برای حذف معافیت‌های مالیاتی در گمرکات، مالیات بر درآمد و قوانین سرمایه‌گذاری و کاهش نرخ‌های مالیات بر درآمد شخصی و شرکتی راه‌اندازی شد. تلاش‌هایی برای بهبود عملکرد دادگاه‌های تجاری و اعمال حاکمیت قانون در دست اقدام است. قانون ضدفساد در سال ۲۰۰۷ به تصویب رسید و مقام عالی ملی ضدفساد برای طراحی و اجرای راهبرد ضدفساد ایجاد شد. سرمایه‌گذاری‌های اساسی جهت افزایش دسترسی و پایایی نیروی برق، توسعه منابع تجدیدشدنی انرژی، گسترش مخابرات و توزیع شبکه‌ها در مناطق روستایی، گسترش و بهبود امکانات سامانه‌های حمل‌ونقل، افزایش دسترسی به آب و خدمات فاضلاب و افزایش خدمات و زیرساخت‌های شهری برای جذب سرمایه‌گذاران بخش خصوصی برنامه‌ریزی شده است. همچنین دولت قانون جدید ایجاد چارچوب قانونی برای مشارکت دولت - بخش خصوصی در پروژه‌های زیربنایی جهت افزایش نقش بخش خصوصی در این فعالیت‌ها تهیه کرده است. اصلاحاتی در رسیدگی به مشکلات اسناد مالکیت نامطمئن، حمایت از حقوق اعتباردهندگان و ضعف نهادی و ساختاری نظام بانکداری توسعه‌نیافته در دست اقدام است (Stevenson, 2010).

۹-۳-۴. اصلاحات اداری و مقرراتگذاری کرانه باختری و غزه

اصلاحات برای کابینه دولت فلسطین، از سال ۲۰۰۲ یک اولویت بوده است. فرآیند اصلاحات توسط کمیته ملی اصلاحات که نماینده دولت، بخش خصوصی و سازمان‌های جامعه مدنی است، رهبری می‌شود. این فرآیند با اصلاح و بازنگری کامل ساختارهای وزارتی و چارچوب‌های قانونی حاکم و مقرراتگذار بر فعالیت هر وزارتخانه و نظام قضایی آغاز شد (PMO, 2003). مقام ملی فلسطین^۱ از سال ۲۰۰۸ قانون جدید مالیات بر درآمد را تصویب کرده، پیش‌نویس قانون جدید شرکت‌ها را آماده نموده، رویه‌های شرکت‌ها را ساده‌سازی کرده، مقررات میان کرانه باختری و نوار غزه را یکسان ساخته و اصلاحاتی برای قانون رقابت و قانون ارتقای سرمایه‌گذاری آغاز کرده است. اصلاحات نهادی برنامه شرکت‌ها جهت ایجاد چارچوب قانونی منسجم‌تر برای بخش خصوصی و صرف ۱۶ میلیون دلار در بهبود قانونگذاری و سیاست اداره زمین هدفگذاری شده است.

1. PNA

۱۰-۳-۴. اصلاحات اداری و مقرراتگذاری سوریه

دولت سوریه در سال ۲۰۰۲ ابتکاراتی را با اجرای خدمات پنجره واحد در وزارتخانه‌هایش برای ساده و مؤثرسازی مراحل مجوزدهی آغاز کرد، اما تنها در شهرهای صنعتی با حیطة جغرافیایی محدود در کشور اعمال شد. در سال ۲۰۰۴ قانون جدید مالیاتی به تصویب رسید که نرخ بالای مالیات بر شرکت‌ها را از ۶۵ درصد به ۳۵ درصد کاهش می‌داد، قانونی برای اصلاح قوانین کار انعطاف‌ناپذیر کشور مطرح شد و پیش‌بینی‌هایی برای بهبود فضای سرمایه‌گذاری با کاهش تشریفات زائد و تعهد اصلاحاتی در نظام قضایی صورت گرفت. دولت در سال ۲۰۰۳ برای تمام انواع خدمات، مناطق آزاد تجاری دایر کرد. برنامه کیفیت ملی که در سال ۲۰۰۷ راه‌اندازی شد، اهدافی برای تطبیق دادن قانونگذاری سوریه، استانداردهای ملی و سامانه‌های ارزیابی انطباق با شیوه‌های بین‌المللی دارد (Stevenson, 2010).

کمیسیون برنامه‌ریزی دولت در سال ۲۰۰۷ تحلیل جامعی از رقابت‌پذیری ملی اقتصاد انجام داد. این گزارش، مجموعه پیشنهادهایی برای اولویت‌های کلیدی بهبود رقابت‌پذیری کشور ارائه داد. پیشنهادها عبارت بودند از: بهبود زیرساخت‌های فیزیکی، تسریع آماده‌سازی قوانین به‌روز برای حمایت از انواع مختلف مالکیت فکری، افزایش ثبات اقتصاد کلان، بهبود کیفیت نظام آموزشی و افزایش سطح مشارکت بخش خصوصی، نهایی کردن قانون ساده‌سازی و تسهیل مراحل راه‌اندازی، بهره‌برداری و تعطیلی یک کسب‌وکار، ایجاد انعطاف‌پذیری بیشتر در قانون کار، بهبود نقش واسطه‌گری مالی بخش بانکداری و افزایش میزان سرمایه‌گذاری خصوصی و دولتی در تحقیق و توسعه (UNDP and SPC, 2007). یکی از ابتکارات برنامه‌ریزی شده، دیده‌بان رقابت‌پذیری ملی است که رقابت‌پذیری اقتصاد را پایش و شیوه‌های مناسب را پیشنهاد و اطلاعات را منتشر می‌کند. همچنین رسمی کردن بنگاه‌های غیررسمی از اولویت‌های دولت است. دولت در سال ۲۰۰۸ به کمک هرناندو دسوتو به‌عنوان سرپرست یک مطالعه و بررسی فراگیر و منظم بخش غیررسمی با همکاری اداره مرکزی آمار، انجام شد که منجر به راهبرد ملی مقرراتگذاری بخش غیررسمی شد. در دهمین برنامه پنج‌ساله، برنامه‌های آماده‌سازی احکام و قوانین تشکیل انجمن‌هایی در تمام بخش‌ها از جمله بنگاه‌های کوچک و متوسط و سازوکارهایی جهت مشارکت بخش خصوصی در تصمیم‌گیری‌ها طرح‌ریزی شده است. وزارت صنعت، تلاش‌های چشمگیری در افزایش تشکیل انجمن‌های بخشی و روند گفتگوهای مشاوره‌ای داشته است.

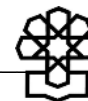
۱۱-۳-۴. اصلاحات اداری و مقرراتگذاری در الجزایر

دولت الجزایر در سال ۲۰۰۶ بسته قانونی برای تسهیل راه‌اندازی بنگاه‌های خصوصی اتخاذ کرد و مطابق توافقنامه انجمن اتحادیه اروپا، تعداد بسیاری از موانع تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای را کاهش داد. دولت جهت ساده‌سازی ورود به کسب‌وکار و روند سرمایه‌گذاری برای سرمایه‌گذاران و کارآفرینان ۱۳ پنجره واحد ایجاد و برای گسترش در سراسر کشور برنامه‌ریزی کرده است. اصلاحات مالیاتی موجب کاهش مالیات بر سود کسب‌وکار از ۳۰ به ۲۵ درصد و ایجاد یک مالیات واحد ثابت برای کسب‌وکارهایی با حجم معاملات کمتر از ۳ میلیون دینار الجزایر شده است. در سال ۲۰۰۵ قانون کار جهت افزایش انعطاف‌پذیری اخراج و دوره قرارداد کار اصلاح شد، اما مالیات‌های تأمین اجتماعی همچنان بالاست. اصلاحات بیشتر قانون کار مورد بررسی قرار گرفته است. در تلاشی جهت رسیدگی به کمبود زمین برای توسعه بخش خصوصی، الجزایر پیشرفت‌هایی در ایجاد بازار املاک و مستغلات اقتصادی داشته است و در سال ۲۰۰۷ چهار حکم اجرایی برای تعریف چارچوب عملیاتی جهت عملکرد مناسب صادر کرده است (Stevenson, 2010).

۱۲-۳-۴. اصلاحات اداری و مقرراتگذاری در عراق

در عراق کمیسیونی جهت بررسی موارد اصلاح و خصوصی‌سازی بنگاه‌های دولتی منصوب شده است و کمیته بین‌وزارتی جهت اصلاح بنگاه‌های دولتی، برای کار بر روی قانون بهترین شیوه‌های خصوصی‌سازی برای راهنمایی سرمایه‌گذاری خصوصی در بنگاه‌های دولتی ایجاد شده است. احیای برنامه کارخانه‌های دولتی برای پرداختن به چالش بهره‌وری بنگاه‌های دولتی قدیمی، استفاده از فناوری‌های قدیمی و بهره‌وری پایین در دستور کار قرار گرفته است.

بازارهای مالی در سال ۲۰۰۴ آزادسازی شدند که این امر درهای بخش بانکداری را به روی رقابت خصوصی گشود و خصوصی‌سازی بخش بانکداری تشویق شد. چندین قانون تجاری و اقتصادی در رابطه با اوراق بهادار، مدیریت مالی دولتی و خرید دولتی تصویب شد. در سال ۲۰۰۵ دولت قانون جدید سرمایه‌گذاری را به تصویب رساند و کمیسیون سرمایه‌گذاری ملی برای افزایش و جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و افزایش اشتغال در بخش خصوصی ایجاد کرد. عراق همچنین توافقنامه‌ای با آژانس تضمین سرمایه‌گذاری چندجانبه امضا کرده است که بیمه سیاسی برای سرمایه‌گذاران در عراق فراهم می‌کند، عامل ضروری در تلاش‌های آن برای جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است. آژانس توسعه سرمایه‌گذاری عراق در سال ۲۰۰۶ ایجاد شد و کمیسیون‌های گسترش سرمایه‌گذاری منطقه‌ای در استان‌ها و مناطق مستقر شدند که شامل پنجره‌های واحد برای آسان‌سازی مراحل ثبت و مجوزدهی هستند. مناطق آزاد جهت تشویق

پروژه‌های صنعتی، تجاری و خدماتی ایجاد شد و مناطق صنعتی برای استقرار شرکت‌های خارجی ساخته شده است. عراق محدودیت‌های تجاری را حذف کرد، مالیات گمرکی یکسانی بر واردات مقرر داشته و توافقنامه‌های دوجانبه و چندجانبه بسیاری در رابطه با تجارت خارجی کالاها و خدمات به امضا رسانده است. مرکز اطلاعات تجارت عراقی به‌عنوان یک پنجره واحد برای خدمات‌دهی به بنگاه‌های خصوصی که به دنبال اطلاعات درباره تجارت و فرصت‌های سرمایه‌گذاری هستند به وجود آمد.

از سال ۲۰۰۷ طرح ابتکاری منا - سازمان توسعه همکاری اقتصادی برای حکمرانی و سرمایه‌گذاری،^۱ تلاش‌هایی برای ترویج توسعه بخش خصوصی در عراق معطوف داشته است. دولت عراق کارگروه اصلاحات اقتصادی و ظرفیت بخش خصوصی^۲ را جهت انجام ارزیابی گسترده نیازهای قانونگذاری، نهادی و بخشی راه‌اندازی کرده است. هدف، راهنمایی در طراحی سیاست‌ها و قانونگذاری و اصلاحات نهادی و مقرراتگذاری است که اقتصاد را از طریق ارتقا و سرمایه‌گذاری بنگاه‌های خصوصی متنوع سازد. وظیفه کارگروه اصلاحات اقتصادی و ظرفیت بخش خصوصی، ایجاد هماهنگی و حمایت از دولت و سازمان‌های جامعه مدنی در فرآیند اصلاحات بخش خصوصی است. فعالیت‌ها بر گسترش راهبرد توسعه فضای کسب‌وکار جهت افزایش سرمایه‌گذاری و رقابت‌پذیری، کیفیت پیش‌نویس قوانین برای بهبود مقررات کسب‌وکار و ایجاد یک محیط مقرراتگذاری مساعد برای کسب‌وکار، اصلاحات سیاستی مالییه عمومی جهت بهبود وضع مالیات و مدیریت درآمد، بنگاه‌های دولتی و مشارکت دولت - بخش خصوصی برای پرداختن به مسائل استخدام بیش از حد و کاهش تجهیزات سرمایه‌ای و توسعه زیرساخت‌های یک سیاست کارآ برای برخورد با ناکارایی‌های بسیار بنگاه‌های کوچک و متوسط عراق متمرکز است. اقداماتی نیز برای مبارزه با فساد از جمله ایجاد کمیسیون اتحاد عمومی با بازرسان کل در هر وزارتخانه انجام شده است (Stevenson, 2010).

نتیجه‌گیری

دولت‌های منطقه منا اصلاحات بسیاری جهت بهبود چارچوب اقتصاد کلان خود از اواخر دهه ۱۹۹۰ انجام داده‌اند، اما ظاهراً این اقدامات برای تقویت سرمایه‌گذاری قوی با پیشتازی بخش خصوصی و برآوردن تقاضای اشتغال، کافی نبوده است. براساس گزارش انجام کسب‌وکار بانک جهانی ۲۰۱۴، کشورهای مصر، مراکش و یمن در میان ۵۰ کشوری قرار دارند که براساس مؤلفه‌های شاخص

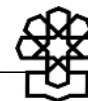
1. Mena- OECD Initiative on Governance and Investment

2. TFER

انجام کسب‌وکار از سال ۲۰۰۵ تاکنون بیشترین اصلاحات محیط کسب‌وکار را انجام داده‌اند و بیشترین بهبود در رتبه آنها حاصل شده است. با این وجود نااطمینانی بخش خصوصی به سیاست‌ها و عدم اعتماد به توانایی دولت در اجرای آنها و نیز بی‌ثباتی اقتصاد کلان در این کشورها مانع تأثیرگذاری کافی اصلاحات محیط کسب‌وکار شده است.

نهادهای برای توسعه اقتصاد بازار محور حیاتی بوده و برای رشد وجود نهادهای خوب، مهمتر از سیاست‌های خوب هستند. همانگونه که دولت‌های منا برای بهبود محیط کسب‌وکار و فضای سرمایه‌گذاری تلاش می‌کنند باید بر کمبودهای نهادی، تحقیقاتی و سیاستی غلبه کنند. نه تنها شکاف‌های سیاستی بسیاری در این موارد وجود دارد، بلکه محدودیت‌های جدی و ضعف‌های اساسی در سامانه‌های آماری مانند نبود داده‌ها و اطلاعات سیاستی و تحقیقاتی و نبود اطلاعات ورودی بخش خصوصی در فرآیند شناسایی، طراحی، پایش و ارزیابی اصلاحات وجود دارد. توسعه بخش خصوصی یک دستور کار چندبخشی است که مستلزم فرآیند اصلاحات گسترده به همراه بهبود هماهنگی میان وزارتخانه‌ها و تشکیل ائتلاف‌های اصلاحات و بسیج همه نفع‌برندگان بیرونی است (World Bank, 2009c). ساختارهای مناسب جهت دستیابی به این فرآیند در کشورهای منا نادر است.

دولت‌های منا باید بر ایجاد شرایط جهت پیدایش بخش خصوصی توسعه‌یافته‌تر و پویاتر تلاش کنند که در آن کارآفرینان بیشتری توان خود را بر رقابت متمرکز کنند و آن شرایط در مسیر خلق ثروت و اشتغال‌زایی و نه رانتجویی باشد. در محیط باز و آزادتر است که بنگاه‌ها و کارآفرینان جدید بیشتری به پیش خواهند رفت. تجربه کشورهای درحال گذار مجارستان، لهستان و ویتنام نشان می‌دهد که مهمتر از گسترش دادن بنگاه‌های موجود، ایجاد نسلی از سرمایه‌گذاران جدید است که به سرعت گرفتن رشد کمک می‌کند. این قضیه، هر زمان که با تغییر سیاست‌ها اجازه ورود به بنگاه‌های جدید داده شد، در کشورهای منا نیز صادق بوده است. در صورتی که محیط کسب‌وکار بهبود بیشتری یابد، شاهد ورود بنگاه‌های پویاتری خواهیم بود که به بخش خصوصی متنوع‌تر منجر می‌شود.

۱. احمدیان، مریم. «بررسی و نقد شاخص‌های جهانی آزادی اقتصادی (بنیاد هریتیج و مؤسسه فریزر)»، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، دفتر مطالعات محیط کسب‌وکار، شماره مسلسل ۱۲۰۷۲، تهران، ۱۳۹۰.
۲. سیاح، امیر. «با نمایندگان مردم در مجلس نهم ۳۲، محیط کسب‌وکار مفاهیم و ارزیابی آن در ایران»، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، دفتر مطالعات محیط کسب‌وکار، شماره مسلسل ۱۲۱۵۰، تهران، ۱۳۹۰.
۳. دسوتو، هرناندو. *راز سرمایه: چرا سرمایه‌داری در غرب موفق می‌شود و در جاهای دیگر شکست می‌خورد؟*، ترجمه فریدون تفضلی، نشر نی، تهران، ۱۳۸۵.
۴. دسوتو، هرناندو. *راه دیگر*، ترجمه جعفر خیرخواهان، نشر نی، تهران، ۱۳۸۹.
5. ADB (2007), *Measuring Performance in Private Sector Development*, Regional and Sustainable Development Department, Manila, Philippines: Asian Development Bank.
6. ADE (Consulting and Advisory Services) (2005), 'Evaluation of European Community Support to Private Sector Development in Third Countries, Final Report', prepared for the European Commission, Belgium.
7. DCED (Donor Committee for Enterprise Development) (2008), *Supporting Business Environment Reforms: Practical Guidance for Development Agencies*, 2008 Edition, August, Business Environment Working Group, Cambridge, UK: DCED.
8. European Communities and OECD (2008), *Report on the Implementation of the Euro-Mediterranean Charter for Enterprise: 2008 Enterprise Policy Assessment*, prepared by the European Commission Directorate- General for Enterprise and Industry, the Private Sector Development Division of the OECD and the European Training Foundation, Luxembourg: Office of the Official Publications of the European Communities
9. Heritage Foundation (2009), *2009 Index of Economic Freedom*, Washington, DC, USA: Heritage Foundation, and New York, USA: Dow Jones & Company
10. Heritage Foundation (2013), *2013 Index of Economic Freedom*, Washington, DC, USA: Heritage Foundation, and New York, USA: Dow Jones & Company, Inc.
11. Klein, M. and B. Hadjimichael (2003), *The Private Sector in Development: Entrepreneurship, Regulation and Competitive Disciplines*, Report No. 26290, World Bank.
12. OECD (1995), *Support of Private Sector Development*, Development Co- operation Guidelines Series, Development Assistance Committee, Paris: OECD.
13. OECD (2006), *Promoting Pro-Poor Growth: Policy Guidance to Donors on Supporting Private Sector Development*, Development Cooperation Directorate Development Assistance Committee, Paris: OECD.
14. OECD (2009), 'SMEs in Turkey and SME Support Mechanism of the Small and Medium Industry Development Organization (KOSGEB)', 35th Session of the Working Party on SMEs and Entrepreneurship (WPSMEE), 4-5 June, Room Document No 1, Warsaw, Poland, Paris: OECD.
15. PMO (Prime Minister's Office) (2003), *Report on Palestinian Reform*, Reform Coordination and Technical Support Unit (RCSU), Cabinet of the Prime Minister, 8 December, Ramallah, Palestine: Palestinian National Authority.
16. SPO (2008), *2008 Annual Programme (Ninth Development Plan 2007-2013)*, Ankara, Turkey: Prime Ministry, Republic of Turkey.

17. Stevenson, Lois (2010), *Private Sector and Enterprise Development Fostering Growth in the Middle East and North Africa*, Cheltenham, UK and Ottawa, CA: Edward Elgar and IDRC, 2010, 361p.
18. UNDP and AFESD (Arab Fund for Economic and Social Development) (2002), *Arab Human Development Report 2002: Creating Opportunities for Future Generations*, Regional Bureau for Arab States, New York: USA: United Nations Development Program.
19. UNDP and SPC (2007), *The First National Competitiveness Report on the Syrian Economy 2007*, Damascus, Syria.
20. USAID (2007), 'Regulatory Quality and Competitiveness in Morocco', IBCM Report 07- 04, prepared by the Improving the Business Climate in Morocco Program, Rabat, Morocco.
21. World Bank (2002), 'Private Sector Development Strategy – Directions for the World Bank Group', 9 April, Washington, DC.
22. World Bank (2006), 'Private Sector in MENA', Sector Brief, September, Washington, DC.
23. World Bank (2009a), 'International Development Association and International Finance Corporation Country Assistance Strategy for the Republic of Yemen for the Period FY 2010–2013', Yemen Country Management Unit, Middle East and North Africa, Report No: 47562-YE, April 29, Washington, DC.
24. World Bank (2009b), *From Privilege to Competition: Unlocking Private- Led Growth in the Middle East and North Africa*, MENA Development Report, November, Washington, DC, USA: International Bank for Reconstruction and Development
25. World Bank (2013), *Doing Business 2013: Smarter Regulations for Small and Medium-Size Enterprises*, Washington, DC.
26. World Bank (2014), *Doing Business 2014: Understanding Regulations for Small and Medium-Size Enterprises*, Washington.

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۳۶۱۹

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: روند اصلاحات برای بهبود محیط کسب‌وکار در کشورهای منتخب
خاورمیانه و شمال آفریقا (منا)

نام دفتر: مطالعات اقتصادی (گروه مطالعات محیط کسب‌وکار)
تهیه و تدوین‌کنندگان: فاطمه عرفانی جهانشاهی، جعفر خیرخواهان
ناظر علمی: سیدامیر سیاح
منتقاضی: معاونت پژوهش‌های اقتصادی
ویراستار تخصصی: مریم احمدیان
ویراستار ادبی: —

واژه‌های کلیدی:

۱. محیط کسب‌وکار
۲. توسعه بخش خصوصی

تاریخ انتشار: ۱۳۹۳/۲/۹